

“Hayatın Değerlendirilmesi: Nitelik, Nicelik ve Sıkıntılar” BİR KONFERANSTAN İZLENİMLER*

Serap Şahinoğlu-Pelin** • Şahin Aksoy***

Manchester Üniversitesi, Liverpool Üniversitesi ve Kuzey Batı Bölgesi Sağlık Müdürlüğünün ortaklığı ile kurulan IMLAB (Institute of Medicine, Law and Bioethics - Tıp, Hukuk ve Biyoetik Enstitüsü) “Hayatın Değerlendirilmesi: Nitelik, Nicelik ve Sıkıntılar” (Valuing Lives: Quality, Quantity and Quandaries) adıyla düzenlediği Konferansı, 17 Nisan 1997 tarihinde Manchester’da yaptı.

İki yıl önce kurulan IMLAB’ın kurucuları arasında her iki üniversiteden değişik alanlarda çalışan akademisyenler ile Bölge Sağlık Müdürlüğünden bürokratlar bulunmaktadır. Enstitü, disiplinlerarası bir merkez olarak bölgesine (ve ülke içerisinde) bir yandan sağlık bilimleri ve hasta bakımındaki bilimsel ve teknik gelişmelerin yanı sıra, bu uygulamaların ahlaki ve hukuki boyutunun da aynı paraleli izlemesini amaçlamaktadır. Bu yıl ikincisi yapılan ve bir gün süren konferansta, sağlık kaynaklarının dağıtımının ahlaki, hukuki ve ekonomik boyutu tartışılmıştır.

Yüz kadar katılımcının olduğu konferansta katılımcıların mesleki dağılımlarında IMLAB’ın kurucuları gibi geniş bir yelpazeyi yansıtıyordu. Ağırlıkta hukuk ve temel tıp eğitime sahip olan dinleyicilerin yanı sıra felsefe, ekonomi, hemşirelik, halk sağlığı, teoloji temel eğitime sahip katılımcılar da vardı. Ancak katılımcıların ortak yönünün, mesleki uygulamaları sırasında, özellikle sağlık kaynaklarının dağıtımında, “en doğru” davranışın ne olacağını sorgulamaları olduğu söylenebilir.

Konferansın ilk oturumda klinisyenler tarafından üç farklı klinik vaka sunuldu. Prof. Steve Killick’in sunduğu ilk vaka, Mayıs 1994’de kendilerine, erkeğin düşük sperm sayısına bağlı infertilite şikayeti ile başvuran Mr M. (37 y) ve Mrs M. (24 y) ile ilgiliydi. Prof. Killick, bu çiftte ICSI (Intra Cellular Sperm Injection) yöntemi

ile IVF yapılmasına karar verdiklerini; ancak daha sonra çiftin özgeçmişinden* Mr M.’in 27 yaşında iken 13 yaşındaki kızkardeşi ile cinsel ilişkinin olmadığı (“penetrative” olmayan), karşılıklı masturbasyon biçiminde gerçekleşen ve 2 yıl süren bir ilişkiye girdiğini, sonunda kızkardeşinin psikiyatrik problemler geliştirmesi ve herşeyi psikiyatıra açıklaması ile bu olayın ortaya çıktığını, Mr M.’in 1 yıl cezaya çarptırıldığını ve olayın basına yansındığını öğrendiklerini bildirdi.

Prof. Killick bu durumda karşılaştıkları ikilemleri şöyle özetledi: Bu çiftte tedavi verelim mi, vermeyelim mi? Bu çiftte tedavi verilecek ise bu devlet bütçesinden mi olmalı? Eğer bu çiftin tedavisi reddedilecekse, bunun gerekçeleri ne olabilir?

Dr. Gordon Jayson tarafından sunulan ikinci vaka, 45 yaşındaki ovaryum kanseri ve hastalığının seyri iyi olmayan bir hastaya, paclitaxel adlı ilacın uygulanıp - uygulanmamasıyla ilgiliydi. Bu ilacın maliyetinin yüksek olmasının yanında, ilaçtan çok fazla da klinik yarar sağlandığı söylenemezdi.

Dr. Sims tarafından sunulan son vaka, 25 yaşındaki bir annenin sorunlu bir hamilelik döneminden sonra 26. haftada sezeryan ile dünyaya getirdiği, 1200 gr. ağırlığında, sepsisli ve yapılan laboratuvar testleri sonucunda akciğerlerinin gelişme geriliğine bağlı olarak iyi fonksiyon yapamayan, ciddi nörolojik bozuklukları olan bir yeni doğan ile ilgiliydi. Dr. Sims, bir aylık yoğun bakım ve tedaviye rağmen bebeğin genel durumunun kötüleştiğini, beyinde geri dönüşsüz ve ciddi hasar olduğunu, böyle bir durumda bebeğin daha fazla yaşayamayacağını, yaşasa bile çok ciddi sekeller ile yaşayabileceği için kendilerinin tedaviye daha fazla devam etmeme kararı verdiklerini; buna karşın ailenin tedaviye devam edilmesini istediklerini ve sonuçta karşılaşılan ikilemi dinleyicilere aktardı.

* Bu bilgiler Mr. M. tarafından verilmiştir.

** Ankara Üniversitesi Tıp Fak. Deontoloji A.D. Öğretim Gör.

*** Manchester Üniversitesi, CSEP (Centre for Social Ethics and Policy, Doktora Öğrencisi)

Klinikte değer sorunlarıyla karşılaşan hekimlerin sunuşlarından sonra özellikle tıp etiği alanında uzmanlaşmış kişilerin yaklaşık yarımşar saatlik sunuşlarına geçildi. İlk konuşmacı Prof. Raanan Gilon (London Imperial College Tıp Fakültesi Analitik Etik Merkezi Direktörü ve "Journal of Medical Ethics" editörü), **"Kaynak Dağılımının Düzenlenmesi: fakat bazen düzenlemelere de uyulmaz"** başlıklı konuşmasında, sağlık hizmetlerinde yeterli kaynaklara sahip olunamadığını, bu nedenle her zaman için bunların belli bir düzenleme içinde dağıtılması gerektiği ve bu düzenlemelerin **eşitlik ilkesine** göre değil, **adalet ilkesine** uyularak yapılabileceğini söyledi. adaletin dağıtımında **herkese eşit değil, "sanki eşitmiş"** gibi davranılabileceğini, sağlık kaynaklarının dağıtımında bunun ayrıca önem kazandığını belirtti. Bu durumda "etikçi"yi değişik renklerdeki birçok topla akrobasi yapmaya çalışan bir akrobata benzeten Gillon, her bir topun farklı bir etik değeri olduğunu, akrobat yere bir top düşürdüğünde düşen bu topu alırken başka bir top düşürmesinin kaçınılmaz olduğunu; benzer olarak etikçinin dre "adil" olmaya çalışırken bazı etik değerleri göz ardı etmek zorunda kalabileceğini dile getirdi. Konuşmasında temelde hasta ve doktorun özerkliği, kaynak kullanımında yararlılık ve hastanın bilgilendirilmesi kavramlarını ele aldı.

İkinci konuşmacı Paul Rice (Liverpool üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi), **"Faydasızdan Kaçınma"** başlıklı konuşmasında, kaynakların sınırlı olduğu ortamlarda onların en fazla verim elde edilecek vakalarda kullanılabileceğini; bunun ahlaki ve hukuki olmasa da mantıklı olacağını söyledi. Özellikle hayatın sonlanmasıyla ilgili kararlarda "yararsız" kavramının kullanılışı üzerinde durdu. Bu kavramın hastanın tedavi edilmesinin uygun olup - olmayacağı durumlar ile tedavinin devamının gereksiz olduğu durumlarda benzer biçimde kullanıldığını; oysa öyle bir karar verilirken klinisyenlerin yaptığı gibi, yalnızca bellibir tedavinin klinik yararlılığının belirleyici olarak kullanılmasının yanlış olacağını vurguladı. Rice, **"yararsız" kavramının zıtlıkların çözümünde etkili bir araç olarak kullanılabilmesinin ancak, hasta-hekim-toplum ve sağlık elemanlarının tıbbın sınırları konusunda ortak bir düşünceye varması ile olanaklı olabileceğini** belirtti.

Öğleden sonraki oturumda Prof. Richard Lilford (Birmingham Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Araştırma Merkezi Direktörü), **"Karar Analizi, Fiyat-yarar Analizi, Fiyat-çıkartma Analizi"** başlıklı konuşmasında kaynakların dağıtımında göz önüne alınması gereken ekono-

mik nedenleri dile getirdi. Karar analizi ve fiyat-yarar analizinin özünde **"en fazla"** yarar gibi bir faydacı (ütilitarian) görüşün yattığını; böylebir uygulamanın da bazı durumlarda meşru ve uygun olacağını belirtti. Lilford bazı durumlarda ise daha derin etik kaygıların göz önüne alınması gerektiğini söyleyerek, bu düşüncelerini özellikle seçmiş olduğunu infertilite ve prenatal tani vakalarında örneklendirdi.

Bu bölüm içerisindeki son konuşma iki bölüm olarak Harris ve Burley tarafından **"Devlet Neden Sağlık Hizmeti Vermelidir?"** başlığında sunuldu. Konuşmanın birinci bölümünü sunan Prof John Harris (Manchester Üniversitesi CSEP (Centre for Social Ethics and Policy) ve IMLAB Direktörü), kaynakların dağıtımında hastalığın seyri, tedavinin maliyeti, hastanın tedavi sonrası yaşama süreci gibi faktörlerin kullanılmasının etik açısından kabul edilemeyeceğini belirtti. Bu tür uygulamaların belli bir grubun tedavi edilme hakkını ve şansını elinden aldığını, bunun onlara yapılmış bir haksızlık olduğunu vurguladı. Harris, **"bekleme listesi"** uygulamasının veya tedavi edilecek hastanın kura ile belirlenmesinin en adil yöntemler olabileceğini, böylece her hastaya sanki eşitmiş" gibi davranılacağını belirtti. Konuşmanın ikinci bölümünü Justine C. Burley (IMLAB araştırma görevlisi) yaptı. Burley konuşmasında, sağlık harcamalarının belirlenmesinde halkın karar verme sürecine katılmasının önemini vurgulayarak İngiltere'de yapılan son üç seçimde seçmelerin tercihlerin belirlenmesinde partilerin sağlık kaynaklarını kullanma biçimlerine yönelik vaatlerinin rolü üzerinde konuştu. Burley son olarak, her ne kadar toplumun sağlık kaynaklarının kullanımını konusundaki yargıları önemli olsa bile, eğer bu yargılar, a idl bir toplum oluşturmaya yönelik genel kavram ve teoriler ile çatışıyorsa bu yargıların göz ardı edilmesi gerektiği üzerinde durdu.

Konferansın son bölümünde klinisyenler, konferansın başlangıcında sundukları vakaları özetleyerek, bunlara yaptıkları uygulamalardan söz ettiler. Prof. Killick kendi vakalarında Mr. M.'ye IVF tedavisi vermeyi reddettiklerini; Dr Jayson hastada paclitaxel kullandıklarını fakat hastanın buna rağmen kısa bir süre sonra öldüğünü; Dr Sims ise vakalarında yeni doğanın ailesinin karşı olmasına rağmen tedaviyi sonlandırdıklarını ve bebeğin 33 haftalık iken öldüğünü söyledi.

Son olarak konferansa katılan bütün konuşmacılar panele davet edilerek, sunulan vakalar üzerinde sorular sorularını cevaplandırıp, kendi görüşlerini bildirdiler. Son derece faydalı bulunan ve çok ilginç düşün-

celerin dile getirildiği bu bölümden sonra konferans iyi dilekler ve bir sonraki yıl toplantıda buluşma dileğiyle sona erdi.

Sorunu yaşıyan klinisyenlerin karşılaştıkları etik değer sorunlarını dile getirdikleri, arkasından sorunlarla ilgili olarak "uzman etikçilerin" ilkesel düzeydeki sunuşları, yeniden vakaların son durumlarının ne olduğunun ele alındığı ve kapsamlı bir tartışmanın yapıldığı Konferans olası tüm düşüncelere açık olması ve bunların dile getirilmesi yönünden başarılı geçtiğini, yöntemi ve içeriği açısından söyleyebiliriz.

Görülebileceđi gibi ortaya atılan problemler sonuçlanmış, bir anlamda karar öyle ya da böyle verilmişti. Burada soruların örnek oluşturması ve daha sonraki benzer problemler için belirleyici çözüm olması değer, ancak olası yol gösterici niteliği taşıyabileceğini anımsatmak isteriz.

"Kaynaklar kim tarafından, kimin için, neden ve nasıl kullanılacak?" Konferansın en temel orularıydı ve sanırız gerek tıp etiği gerek ekonomik açılarından pek çok benzeri sorun ile karşılaşmaktayız.